

یادی از استاد علی محمد زهما

پدر ترجمه علمی در افغانستان

دکتر یونس طغیان ساکابی

دولتی عازم انگلستان شد و پس از برگشت از لندن در سال ۱۳۳۳ خورشیدی در دانشکده زبان و ادبیات دانشگاه کابل به عنوان استاد تاریخ و ادبیات فارسی شامل خدمت شد. پس از چندی تدریس، تحقیق و ترجمه در دانشگاه کابل برای یک دوره کاری عازم دانشگاه پکن چین شد. استاد این وظیفه را تا سال ۱۹۷۴ انجام داد و دوباره به وطن برگشت و مصروف تدریس در دیپارتمنت تاریخ، ادبیات فارسی و شعبه ژورنالیزم شد.

استاد زهما پس از کودتای محمد داوود خان در سال ۱۳۵۲ خورشیدی از تدریس در دانشکده ادبیات محروم و تا سال ۱۹۷۸ خانه نشین بود. در سال ۱۹۷۹ به عضویت آکادمی علوم افغانستان فراخوانده شد؛ اما پس از مدت کوتاهی در دوره سیاه ترور و اختناق حفیظ الله امین به زندان رفت. گفته شده است که استاد را مانند هزاران تن از وطنداران دیگر در زندان شکنجه کردند، استاد کمتر از یک سال را در زندان سپری کرد و پس از ششم جدی ۱۳۵۹ از زندان رها شد و دوباره به وظیفه اش در آکادمی علوم افغانستان ادامه داد؛ اما این بار به حیث مشاور آکادمی علوم از سال ۱۹۸۰ تا ۱۹۸۵ این وظیفه را به پیش برد و در همین سال اخیر (۱۹۸۵)

در واپسین سال‌های دوره امانی که شورش‌های عقب‌گرایانه علیه شاه امان‌الله در شمال و جنوب افغانستان شعله‌ور شده بود، علی محمد زهما در قندهار چشم به جهان کشود. به جهانی که پر بود از بیدادگری، ظلم و بی‌عدالتی (سال ۱۳۰۶ هجری خورشیدی). او درست دو سال داشت که امیر امان‌الله خان را از افغانستان بیرون کردند. زندگی زهما در حقیقت با یک دور جدید از ظلم و فساد در کشور آغاز شد. خانواده زهما از آوارگان تبعید شده ارزگان در دوره بیدادگری‌های امیر عبدالرحمان در قندهار بود. پس سخت کوشی و عدالتخواهی دو خصیصه مهم او از همان دوران نخست زندگی اش تبارز کرد که تا هنگام مرگ در وجودش زنده بود. به گفته خودش او شاخه‌ای از ارغوان‌زاری بود که از هر تار مویش صد قطره خون چکیده بود.*

زهما تعلیمات ابتدایی را در قندهار آغاز کرد و در لیسه حبیبیه کابل به انجام رساند. در پی آن دانشکده ادبیات را در سال ۱۹۵۱ پشت سر گذاشت و کار در وزارت معارف را آغاز کرد. در سال ۱۹۵۵ با استفاده از بورس

* اشاره به یک مصراع از شعر او که گفته بود: «یک شاخ ارغوانم میندار بی‌جهت/ که ز هر تار مویم صد قطره خون چکیده است.»

که جنگ داخلی به شدت آغاز شده بود، در اتریش رحل اقامت افگند و در شهر ویانا ماندگار شد.

استاد زهما یکی از محققان پرکار و یکی از مترجمان نامدار در تاریخ دانشگاه کابل است. در حقیقت سنگ بنای ترجمه را در دانشگاه کابل او گذاشت. ایشان غیر از آثاری که در ذیل از برخی از آن‌ها یاد می‌شود، مقالات و نوشته‌هایی در زبان انگلیسی نیز داشته است.

از تألیفات او تاریخ ادبیات افغانستان است که با همکاری چهارتن از دانشمندان دیگر تدوین و چاپ شده است، مقالات اجتماعی که از جانب دانشکده ادبیات به چاپ رسید و تعدادی از ترجمه‌ها که تاریخ سیاسی و اجتماعی آسیای میانه تألیف بارتولد و سرگذشت تمدن از جمع آن‌ها است. غیر از این‌ها تعدادی از ترجمه‌ها و تألیفات استاد که برای نشر به دانشگاه کابل تسلیم کرده بود و اکنون تلف شده‌اند و برجای نیستند و شرح آن را در نامه سرگشاده‌ای که در پنجم دسامبر سال ۲۰۰۹ از جانب استاد برای وزیر تحصیلات عالی افغانستان نوشته شده است، می‌خوانیم: وزیر محترم تحصیلات عالی افغانستان!

با این نامه سرگشاده می‌خواهم مطلبی را با شما در میان بگذارم: من در سال‌های مصروفیت آکادمیک در پوهنتون کابل آثاری را ترجمه و تألیف نموده‌ام. یک بخش عمده‌ای از این آثار بنا بر شرایط سیاسی - اجتماعی آن زمان از نشر باز نگهداشته شد. هنگامی که در ۱۹۸۵ میلادی مجبور به ترک افغانستان شدم، بخش بزرگی از این آثار در کتابخانه پوهنتون کابل موجود بود. در سال‌های جنگ داخلی در دهه نود میلادی که بالاخره به ویرانی شهر کابل انجامید، کتابخانه پوهنتون کابل نیز به غارت رفت. بعد از یازده سپتمبر ۲۰۰۱ مجال میسر شد تا سراغ این دست نوشته‌ها را بگیرم و اطلاع یافتم که اثری از این آثار در کتابخانه پوهنتون وجود ندارد. من قسمتی از عمرم را وقف کار علمی نموده‌ام و این که این دست نوشته‌ها در کتابخانه پوهنتون ضایع شده‌اند، برای نویسنده آن هول‌انگیز است. هر چند که افغانستان کنونی نیز در بحران سیاسی - اجتماعی به سر می‌برد؛ ولی با این همه خواهش من از شما این است که هیأتی را موظف نمایید تا این دست نوشته‌ها را ردیابی نمایند. در زیر عناوین آثار گمشده‌ام را می‌آورم:

۱. تاریخ فرهنگی تعلیم و تربیه، مؤلف پروفسور تبس، ترجمه علی محمد زهما؛
۲. تحقیق و بررسی در تاریخ، مؤلف پروفسور تاینی، ترجمه علی محمد زهما؛
۳. منطق تعلیلی، اسم مؤلف فراموشم شده است، ترجمه علی محمد زهما؛
۴. منطق استقرایی، اسم مؤلف فراموشم شده است، ترجمه علی محمد زهما؛
۵. یونانی‌ها در باکتريا و هند، مؤلف پروفسور تارن، ترجمه علی محمد زهما؛

۶. اساسات علم اجتماع، مؤلف علی محمد زهما؛

۷. آسیای مرکزی تا قرن دوازده (بخش دوم)، مؤلف پروفسور بارتولد،

ترجمه علی محمد زهما؛

۸. مآخذ و مدارک تاریخی پیش و بعد از دوره مغول، مؤلف پروفسور

بارتولد، ترجمه علی محمد زهما؛

۹. جغرافیای تاریخی آسیای مرکزی، مؤلف پروفسور بارتولد، ترجمه

علی محمد زهما.

با حرمت علی محمد زهما

دردی که استاد از مفقود شدن آثارش می‌کشیده است، از این نامه

مستفاد می‌شود و این درد تنها برای مؤلفان و محققان می‌تواند قابل درک باشد.

استاد در اتریش با وجود کهولت سن و بیماری چشم، مصروف کارهای فرهنگی بود و در همه فعالیت‌های فرهنگی شرکت می‌کرد و در این دوران

مجموعه‌ای از اشعارش را با عنوان «طنین» در شهر ویانا به چاپ رسانید.

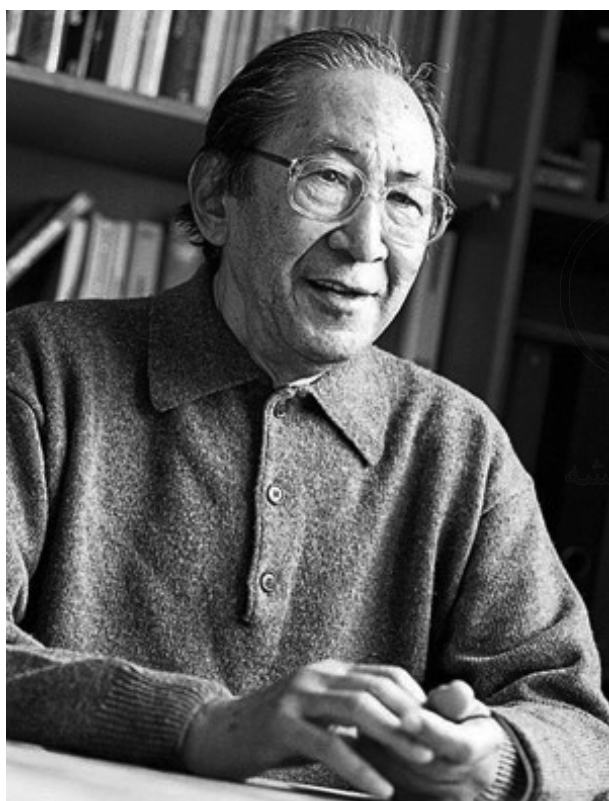
استاد زهما پس از یک دوره کامل از دایره تکرار تاریخ افغانستان در

هنگامی که باز زادگاه او دچار شورش‌های عقب‌گرایان است در شنبه ۲۳

سرطان ۱۳۹۷ مطابق ۱۴ جولای ۲۰۱۸ در سن ۹۶ سالگی در شهر

ویانا چشم از جهان فرو بست و جان به جان آفرین داد. پیکرش را در

تاریخ ۲۳ جولای در گورستانی در حومه ویانا به خاک سپردند.

بنیاد اندی
تاسیس ۱۳۹۲